

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Алла МЕЛЬНИК

СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Піднято проблему розбудови системи інституційного забезпечення структурного реформування національної економіки, обґрунтовано методологічні засади формування інституційної архітектури структурних реформ, означено сутнісні характеристики її основних елементів.

Ключові слова: *інституційна економіка, структурна трансформація, трансакції, інституційна архітектура, інститути, інституції, структурна політика.*

Розвиток економіки України і здійснення економічних реформ (успішних чи недостатньо успішних) відбуваються на фоні наявності в ній низки структурних дисбалансів. Незважаючи на підготовку шести проектів Програм структурної перебудови економіки, через незавершеність процесів їх формування і реалізації посттрансформаційний етап розвитку національної економіки характеризується поглибленням структурних деформацій.

Очевидним є той факт, що удосконалення структури економіки під впливом рушійних сил ринку виявилось не дуже швидким і недостатньо ефективним, що вимагає реалізації активної структурної політики за участю органів влади, нових інститутів, народжених зміною характеру економічної системи, існування адекватного інституційного середовища.

Зазначене актуалізує проблему формування системи інституційного забезпечення структурних реформ, обґрунтування вибору відповідної методологічної бази.

Проблемам структурних трансформацій економіки присвячені *праці зарубіжних і вітчизняних вчених* Й. Шумпетера, Р. А. К. Фріша, А. Гальчинського, В. Гейця, Д. Форрестера, Д. Медоуза, Д. Норта та ін. Розглядаючи сучасні моделі дослідження природи структурних трансформацій національної економіки, варто виділити інституційну модель структурних трансформацій Д. Норта, яка пов'язує структурні зміни в економічному розвитку з поступовою перебудовою інституційної основи національної економіки, з можливістю використання кращих світових практик такої інституційної трансформації, із запровадженням інноваційних змін у системі державного управління [1].

Попри важливість даної проблеми у вітчизняній літературі питання розбудови інституційної архітектури структурного реформування національної економіки не

знайшли достатнього відображення, окремі дослідження цієї проблеми стосуються лише деяких її аспектів.

Мета цього дослідження – обґрунтувати необхідність і визначити сутнісні характеристики становлення системи інституційного забезпечення структурного реформування національної економіки, виявити проблеми, що виникають у ході вирішення цього завдання.

При розгляді проблеми структурної трансформації національної економіки не можна ігнорувати той факт, що цей процес має орієнтуватися на перспективні цілі, досягнення яких буде залежати не стільки від подолання інфляції, фінансової стабільності, ліквідації бюджетного дефіциту, скільки від правильного вибору пріоритетів розвитку економіки та їх забезпечення. Це вимагає відмови від традиційних підходів до економічного аналізу розвитку національної економіки як системи, що базується на положеннях класичної та неокласичної теорії, які як і в ХХ ст., так і особливо в ХХІ ст. не здатні пояснити причини теперішнього стану економіки країн, зокрема країн з перехідною економікою та країн з ринками, що розвиваються, і приймати адекватні управлінські рішення.

Економічна наука робить спробу дати оцінки економічних явищ і процесів на засадах інституційної економічної теорії [2, 3, 4], представники якої пробують пояснити сучасні явища через такі теоретичні конструкції, які раніше ігнорувалися, стверджують, що існування позитивних трансакційних витрат веде до необхідності розгляду інституцій як ендогенних змінних економічної моделі.

Саме ігнорування впливу інституційних чинників стало причиною неуспішності структурних трансформацій у перехідних економіках. Значною мірою це зумовлено тим, що за традиційним методологічним підходом (з позиції теорії структуралізму) поняття "структура соціально-економічної системи" трактується як співвідношення елементів складу системи, а не відношень між цими елементами, що носить загрозу схематизму, неухважності до генетичних зв'язків, відстороненості від явищ, які не вписуються у структурні порядки.

Як наслідок, проведення реформ в управлінні не завжди пов'язується із структурними трансформаціями та структурним реформуванням. І хоча у вітчизняній економічній літературі ще на початку 90-х рр. ХХ ст. структурна перебудова економіки визнавалась першочерговим пріоритетом, проте попри декларування її як пріоритету, вона не супроводжувалась реальними змінами.

За відсутності інституційного забезпечення реформ та чіткої, системної структурної політики держави структурні зміни в національній економіці стали наслідком функціонування ринкових агентів на засадах раціональної поведінки, а економічна система затрималася на багато років у точці біфуркації, не вийшовши на оптимальну траєкторію розвитку. Оцінюючи це, можна згодитись з Р. А. Кучуковим [5, с. 35], який стверджує, що водночас з діями держави (успішними чи менш успішними) у сфері створення відповідного інституційного середовища необхідно було забезпечити прямий цілеспрямований вплив на найбільш чутливі зони реального сектору економіки, які би сприяли: по-перше, усуненню наявних структурних диспропорцій у національній економіці; по-друге, забезпеченню її інноваційного розвитку.

Фактично із трьох можливих рівнів структурної трансформації економіки (структурної революції, структурної перебудови, структурної корекції) в Україні мав місце останній, що сприяло консервації диспропорцій, які охоплюють всі її структурні зрізи: галузевий, технологічний, відтворювальний, секторальний, територіальний.

У галузевій структурі економіки домінують види економічної діяльності, що забезпечують виробництво проміжного продукту. Частка переробної промисловості за показником валової доданої вартості, наприклад, за період 2002–2010 рр. знизилась з 20,07% до 16,61% (табл. 1).

Таблиця 1

Галузева структура національної економіки за показниками ВДВ, %

ВЕД	Роки	2002	2010
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство		14,62	8,66
Добувна промисловість		4,98	6,87
Переробна промисловість		20,07	16,61
Виробництво та розподілення електроенергії, газу, води		5,68	3,67
Будівництво		3,80	3,41
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особливого вжитку		12,22	17,27
Діяльність транспорту та зв'язку		13,68	11,63
Освіта		5,38	5,84
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		3,66	4,42
Інші види економічної діяльності		17,47	26,48

Джерело: [<http://www.ukrstat.gov.ua>].

Аналіз, проведений за інституційними секторами, свідчить, що в 2011 р. домінуючу частину у валовій доданій вартості товарів і послуг продовжують займати сектор нефінансових корпорацій (62,4%) та сектор домашніх господарств (23,1%). Відносно високою залишається частка сектору загального державного управління (12,8%). Незначною порівняно із зарубіжними країнами залишається частка фінансових корпорацій (5,1%) [6], що свідчить про нерозвиненість фінансового ринку та фінансової ринкової інфраструктури, яка би зменшувала трансакційні витрати учасників ринків і, таким чином, підвищувала ефективність функціонування останніх.

Технологічна структура економіки країни представлена переважно III, IV і V технологічними укладами і в останні роки погіршилась. За даними офіційної статистики, III технологічному укладу відповідає 1/3 промислової продукції, IV – приблизно стільки ж, а на V технологічний уклад, що визначає власне постіндустріальний тип виробництва, припадає лише приблизно 3–5%. За експертними оцінками, на частку V технологічного укладу припадає близько 4,7%, четвертий уклад становить близько 42,4% і третій – 52,8% [7, с. 22]. Наслідком цього є те, що у міжнародному розподілі праці Україна займає безперспективні позиції, які змінюються прогресуючим наростанням відставання. Ознаками структурної незбалансованості економіки регіонів є: певна монофункціональність економіки регіонів, нерівномірність концентрації трудового потенціалу, технологічний консерватизм та асиметрія технологічного розвитку, нерівномірна концентрація бізнесу, зростання підприємницької активності в центрі за рахунок периферії, поглиблення диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили, відсутність відчутних змін у розвитку депресивних регіонів. У сукупності означені

оцінки можна охарактеризувати як структурну кризу, яка супроводжується також порушенням відтворювальних пропорцій.

Окрім цього, періодично кризові явища поглиблюють такі диспропорції, як диспропорції між загальним рівнем доходів населення і розподілом його кредитування, між імпортом та експортом, між виробництвом і споживанням, між рівнем цін на нерухомість та рівнем заощаджень населення, переважання споживчого кредитування над інвестиційним.

Серед інституційних чинників, що стримують позитивні зрушення у структурі національної економіки, окрім нерозвинутості інституційного середовища, необхідно зазначити деформації державної і приватної власності, формування "інституціональних пасток", несприйняття нових інститутів значною частиною населення.

Долучення інституційного підходу до дослідження і забезпечення структурних трансформацій, як ми вказували у праці [7, с. 58], дає змогу по-новому розглянути цей процес, оперуючи не стільки поняттями "галузеві та секторні компоненти", скільки поняттям "трансакція", що за сутністю є вартісним вираженням відношень між складовими елементами щодо виробництва, обміну та споживання (використання) товарів. Такий підхід дає змогу не лише закласти більш обґрунтовані теоретико-методологічні підвалини для емпіричного аналізу структури економіки в статичній і динамічній, а й вирішити проблему методологічної бази для побудови системи інституційного забезпечення структурних реформ.

Піднімаючи проблему формування інституційної архітектури структурного реформування економіки, визначимо її засадничі основи, сутнісні характеристики її основних елементів.

У науковій літературі використовується декілька трактувань основної категорії інституційної теорії – "інституції". В одному випадку вона визначається як набір формальних і неформальних правил та механізмів, котрі забезпечують їх дотримання [8]. В іншому – інституції трактуються як сукупність чинних правил, на основі яких установлюється, хто саме має право ухвалювати рішення у певних сферах, які дії дозволено або обмежено, які процедури слід виконувати, яка інформація має надаватися, який вигаш отримують індивіди залежно від своїх дій, тощо [9]. Автори праць [10, 11, 12, 1] розглядають інституційну економіку як сферу знань про правила економічної поведінки: про те, як вони "працюють", як формуються і змінюються, з якими витратами й вигодами пов'язане їх створення, зміна, дотримання та порушення.

Акцентуючи на зазначеному вище, надалі опиратимемося на такі поняття, як "інститути", "норми", "правила", "інституції", "види політики", "формальні і неформальні правила поведінки", "механізми забезпечення", "механізми регулювання", "інструменти та засоби регулювання", "процедури ухвалення рішень", "механізми, що організують і координують соціально-економічні відносини суб'єктів", "формальні і неформальні інституції", "принципи політики".

Викладене свідчить про те, що в дослідженні обраної проблеми ми не зводимо розбудову системи інституційного забезпечення структурного реформування економіки до створення організаційних утворень і структур. Економічні інституції за інституційною методологією є не лише такими утвореннями, а й типами економічної культури, економічної поведінки, вкоріненими в національному господарстві способами здійснення і регулювання економічних процесів [13, с. 49].

Формуючи інституційну архітектуру структурної трансформації національної економіки, треба виходити з таких положень:

а) в науці немає єдиної думки щодо спонтанності чи зумисності становлення різних інституцій. У першому випадку інституції можуть самоорганізовуватися "без якоїсь угоди, без законодавчого примусу й навіть без урахування суспільних інтересів" [14] (за Ф. Хаєком, "еволюційний раціоналізм" [15]). У другому – інституції можуть бути результатом навмисного задуму, коли впливові суб'єкти (парламент, уряд, підприємець і т. ін.), діючи абсолютно раціонально, можуть створити конкретну інституційну структуру, яка, на їхню думку, є доцільною [13, с. 14] (за Ф. Хаєком, "створений порядок" [15]);

б) якщо в неокласичній теорії політичні, юридичні, фінансові і т. ін. інституції розглядаються як нейтральні, то в інституційній теорії вони активні, тобто інституційна структура впливає як на трансакційні витрати, так і на індивідуальні стимули, тому також на економічну поведінку всіх суб'єктів економічної системи, а отже, й на процеси її структурування;

в) у країнах з перехідною економікою та країнах, ринки яких лише розвиваються (як, наприклад, в Україні), економічні системи поєднують часто несумісні інституції (ті, що були при старій системі і залишають свій вплив на окремі сфери економічної діяльності, й ті, що обумовлюються народженням нової системи, а це призводить: по-перше, в ряді випадків до суперечливості і конфлікту інституцій; по-друге, до гальмування процесів реформування, реструктуризації, модернізації);

г) інституція (за поглядами представників неінституціональної економіки) має формуватися тоді, коли ринкових рішень неможливо досягти або вони є неефективними. При цьому, як зазначає Р. Заблоцька, суспільні витрати на створення та функціонування інституції не мають перевищувати витрати, пов'язані з її відсутністю [13, с. 15];

д) створення інституцій має враховувати специфіку об'єкта інституційного забезпечення, характер його еволюції.

Структурні перетворення як об'єкт інституційного впливу передусім реалізуються через механізм формування і реалізації структурної політики держави. На відміну від підходів, закладених ліберальним неінституціоналізмом, що орієнтуються на теорію раціональної поведінки суб'єктів ринку, які змушені діяти в умовах невизначеності, враховуючи обмеження у здійсненні вибору, в країнах з перехідною економікою або з ринками, що розвиваються, через великі деформації у структурі мають бути закладені підходи, що орієнтуються на участь держави. Це, власне кажучи, інститут, який, використовуючи низку інституцій (законів, правил, норм, структурної політики і механізмів її реалізації – програм структурної перебудови, інвестиційних рішень, цільових програм, національних проектів), застосовує механізми, які забезпечують їх дотримання і контроль.

В Україні напрацьована певна інституційна база формування структурної політики, зокрема розробки програм структурної перебудови економіки на національному рівні, яка упродовж 1995–2005 рр. удосконалювалась: визначення орієнтирів структурної перебудови (1995 р.), визначення національних пріоритетів (1998 р.), переміщення акценту на розширення товарно-грошових відносин (2007 р.), більш чітке визначення головних пріоритетів структурної перебудови реального сектору економіки України. Піднято питання про потребу політики структурної модернізації національної економіки, комплексного вирішення проблем структурного реформування [16].

Серйозні можливості активізації структурної політики відкриваються через практику стратегування розвитку економіки як на національному, так і на регіональному рівнях. Протягом 1999–2009 рр. в Україні було прийнято 20 стратегій, 80 концепцій, 20 основних

засад (напрямів) реформування окремих сфер діяльності, 21 стратегія розвитку регіонів. Вказуючи на певну еклектичність вказаних документів, варто зазначити, що їм також була властива певна "обережність" щодо реформування структури економіки (за винятком програм приватизації) з огляду на нестабільність економічної кон'юнктури, втрату економічного потенціалу, часту зміну влади. Значною мірою це зумовлено тим, що в державній політиці з перших років незалежності мали місце елементи "інтуїтивного просування", "багатовекторності", запозичення моделей ринкових трансформацій Африки і Латинської Америки, тобто "економізму без пріоритетності інституційних перетворень", відповідно – еволюції стратегування від стратегій "виживання" до стратегій "невизначеності" (мінливості правил гри) і стратегій "ігнорування соціальних викликів" [17]. Фактично стратегія "економічного прориву" так і не була взята за основу економічної політики.

Очевидно, актуалізується проблема активізації публічної влади в питаннях стратегічної політики та упорядкування стратегічного процесу в державі. З інституційної точки зору важливо виробити єдині принципи формування і реалізації структурної політики на державному, регіональному та місцевому рівнях. Зasadничими принципами в даному випадку, на наш погляд, мають стати:

- принцип об'єктивізації структури економіки в статичній і динамічній;
- принцип адекватності структурних зрушень економічному потенціалу;
- принцип поєднання стратегій і програм структурної перебудови економіки для отримання синергетичного ефекту;
- "принцип прориву", орієнтації на цілі (цільові структурні зміни);
- принцип полікритеріальності при формуванні цілей і пріоритетів структурних реформ (що надалі орієнтує на розроблення селективних програм);
- принцип міжсекторної взаємодії (влади, бізнесу, громади) у процесі формування і реалізації структурної політики;
- принцип відповідності інституційного фактора завданням структурних перетворень.

Обґрунтовуючи доцільність активної структурної політики, треба бути свідомим того, що в Україні процес формування інститутів і становлення інституційної архітектури структурної трансформації економіки має здійснюватися паралельно двома шляхами: 1) через ініційоване вимогами ринку формування якісно нових інститутів – інституту власності, інституту споживання, інституту соціального захисту населення, інституту ціноутворення, інституту кредитування, інституту самоврядування тощо – та інституцій, які виникають як потреба їх функціонування (товариства захисту прав споживачів, стандарти якості, регламенти, угоди, нормативно-правові акти тощо); 2) через створення нових інститутів державою та відповідних інституцій, які окреслюють структурні рамки їх функціонування, визначають, як підкреслює Р. Заблоцька, "структуру стимулів в економіці" [13, с. 13], є захищеними певними механізмами, підпадають під моніторинг і контроль.

При вищому рівні розвитку ринкових відносин, розвинутості інститутів ринкової інфраструктури, демократизації суспільства перевага в розбудові інституційного забезпечення структурних перетворень належатиме першому шляху.

Опираючись на викладене вище та враховуючи принцип полікритеріальності, інституційне забезпечення структурних перетворень у національній економіці слід розглядати як багатоструктуровану систему, що об'єднує декілька підсистем, орієнтованих на різні критерії цілепокладання (підвищення якості і стандартів життя, зниження матеріальної складової ресурсомісткості національної економіки на всіх її

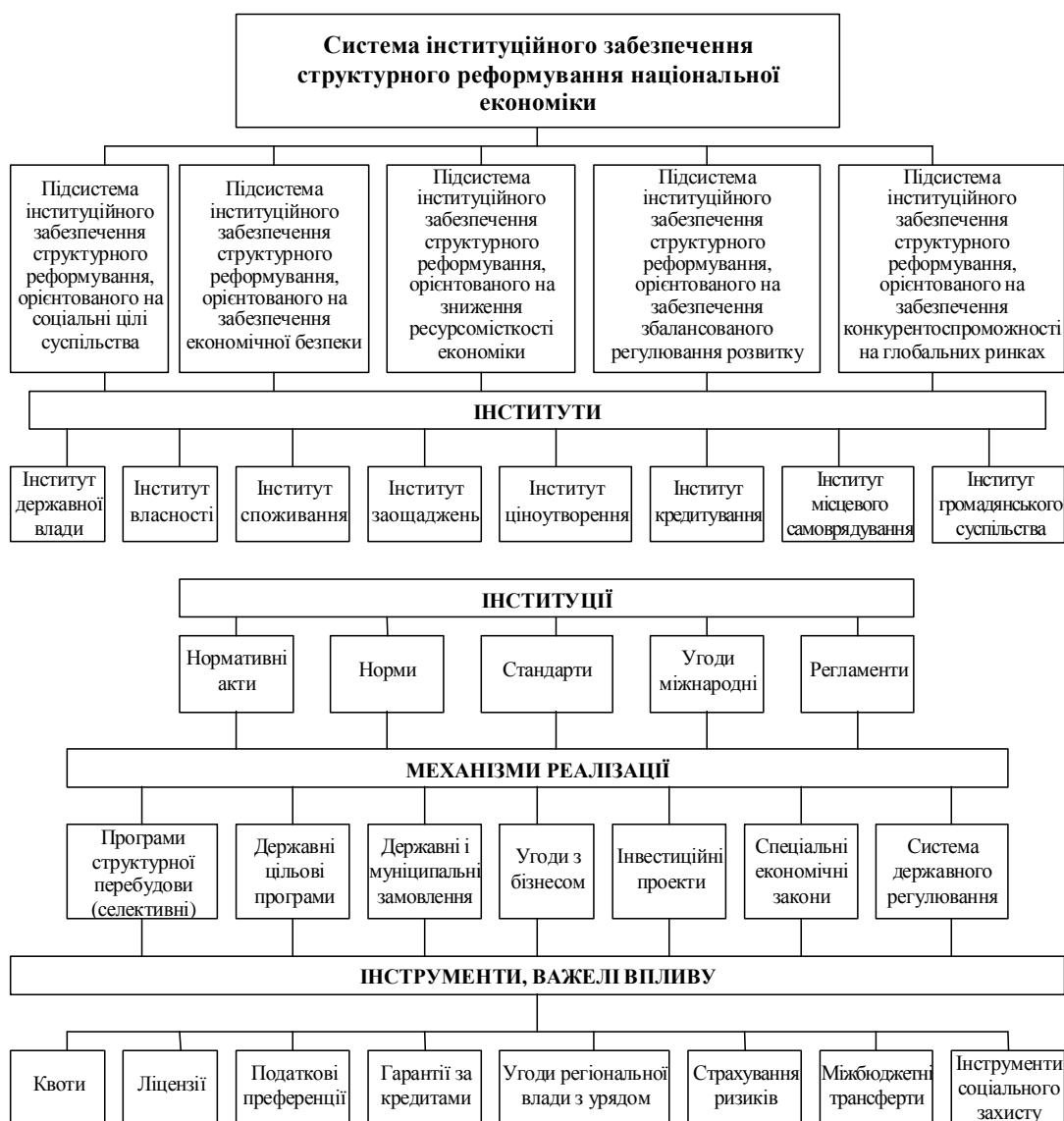
рівнях; підвищення економічної безпеки; покращення збалансованості розвитку територій; підвищення конкурентоспроможності з урахуванням викликів глобального ринку та елементів (інституцій), що їх забезпечують. Згідно з теорією систем, такій системі має бути властива головна (генеральна) ціль – досягнення бажаного стану інституційного середовища, яке б мінімізувало трансакційні витрати суб'єктів ринку при формуванні оптимальної структури національної економіки. Система інституційного забезпечення має розглядатись як відкрита система, яка реагує на вплив зовнішнього середовища (наприклад, міжнародних інституцій, глобальних чинників, формування нового світового порядку, зміни політичного устрою тощо) і є динамічною. Тобто, система інститутів та інституцій може реорганізуватися, модернізуватись, створюватись як якісно нова. Останнє, на наш погляд, є небезпечним, оскільки існує загроза ігнорування фактора інституційної пам'яті (напрацювань попередньої системи). Між підсистемами системи інституційного забезпечення та елементами в середині підсистем мають існувати різні типи зв'язків:

- по-перше, зв'язки взаємодії (координації) між інституціями, що опосередковуються цілями, які поставлені кожною зі сторін взаємодії. Найрезультативнішими для структурних перетворень будуть зв'язки, які будуються на засадах кооперації, корпоративності, недопущення конфліктів;
- по-друге, зв'язки побудови (структурні), котрі передбачають, що наявність одних елементів підсистеми обумовлює необхідність інших елементів (наприклад, структурна політика, зорієнтована на підвищення якості і стандартів життя, передбачає розбудову таких інститутів, як соціальні стандарти, цільові програми, а надалі – соціальні замовлення, соціальні проекти, соціальні гранти тощо);
- зв'язки функціонування, коли, наприклад, різні елементи підсистеми інституційного забезпечення структурної збалансованості регіонів забезпечують функцію скорочення кількості депресивних регіонів;
- зв'язки розвитку, коли взаємодія елементів будь-якої з підсистем забезпечує зміну стану об'єкта інституційного впливу (відтворювальної, галузевої, секторальної, технологічної, територіальної структури національної економіки).

Особливе місце в системі інституційного забезпечення структурної трансформації (структурного реформування) національної економіки відводимо синергічному зв'язку, який при спільних діях незалежних елементів системи може забезпечити зростання загального ефекту до більшого значення, ніж сума ефектів цих елементів, якщо вони діють незалежно. Саме тому ми ставимо питання про побудову *системи* інституційного забезпечення структурних реформ. Адже відсутність такої системи, відсутність її впорядкованості не дає змоги отримати ефект від спроб структурних реформ, що мали місце в Україні. Із синергічних зв'язків впливають інтегративні (емерджентні) властивості, тобто властивості цілісної системи, які не розглядаються поза системою. Без впорядкованості ж елементів системи (підсистем) інституційного забезпечення структурних трансформацій створюється інституційний хаос.

Викладені авторські позиції дають підстави змоделювати таку найбільш загальну архітектуру інституційного забезпечення структурної трансформації (структурної перебудови) національної економіки (рис. 1).

Обмеженість рамок статті не дає змоги детально зупинитись на проблемах розвитку окремих елементів пропонованої архітектури інституційного забезпечення структурних реформ у національній економіці України. Зупинимось лише на деяких із них.

Рис. 1. Архітектура інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки

Зокрема, в контексті вирішення проблем структурного реформування, орієнтованого на підвищення якості і стандартів життя, удосконалення відтворювальних пропорцій заслуговують на увагу інститут споживання та інститут заощаджень домогосподарств. Для інституту заощаджень характерними є такі особливості: 1) поява нових для українського пострадянського ринку організаційних форм заощаджень (наявна іноземна валюта, залишки на валютних рахунках, вкладення в цінні папери); 2) динамічне зростання заощаджень в іноземній валюті на руках у населення; 3) низький рівень заощаджень домашніх господарств, розміщених у цінних паперах; 4) збільшення сум, які спрямовуються в квазізаощадження. Переважання заощаджень у неорганізованих формах не дає змоги залучати їх до інвестиційного процесу і водночас

призводить до зменшення споживання, через що неможливо повною мірою залучити домогосподарства до відтворювального суспільного процесу. Вирішення цієї проблеми вимагає розбудови таких інституцій: інституцій інфраструктури ринку цінних паперів, законодавства у сфері стимулювання інвестиційних фінансових рішень, інституційної підтримки активної поведінки домогосподарств на фінансових ринках, розвитку і зростання ролі небанківських установ, недержавних пенсійних фондів, розширення кола фінансових інститутів.

Важливим аспектом інституціалізації структурних реформ має стати економізація домогосподарств, підтримка їх підприємницької діяльності, сімейного бізнесу, реформування системи розподілу прибутку акціонерних товариств, удосконалення системи корпоративного управління, відновлення виробничої функції домогосподарств, що в сукупності вимагає формування сучасної, принципово нової системи суб'єктів регулювання їх розвитку.

Негативно на соціальну структуру економіки впливає деформованість інституту споживання населення. На відміну від розвинутих країн, в Україні є низькою якість споживання. У структурі споживчих грошових видатків домогосподарств 54% припадає на придбання продовольчих товарів. За міжнародними вимірами, коли витрати домогосподарств на продукти харчування становлять 50% їх доходу, то можна говорити про низький рівень життя та соціально-економічного розвитку. Господарства з низьким рівнем доходів практично не споживають платні послуги. На 20% найбільш бідних домогосподарств припадає всього 1% витрат на придбання нерухомості. Витрати на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, відкриття депозитів, купівлю нерухомості властиві лише заможним домогосподарствам. Суттєві відмінності між рівнем споживання витрат найбільш і найбагатших домогосподарств, деформація структурних споживчих витрат у бік вуглеводнонасиченої системи харчування, відставання фактичних рівнів споживання продовольчих товарів від науково обґрунтованих норм вимагають оптимізації структури споживчих витрат через такі інституційні перетворення, які спрямовані на комплексне реформування системи державного регулювання доходів домогосподарств, підвищення частки оплати праці у ВВП, рівня мінімальної заробітної плати, скорочення неформальних доходів, на імплементацію механізмів інституційного регулювання ринку праці.

У контексті вирішення проблем галузевої структури економіки України, усунення диспропорцій у відтворювальній структурі заслуговує на увагу інститут ціноутворення, для якого характерні суттєві деформації. Особливістю інституту ціноутворення в економіці України є:

- з одного боку, відрив ціни від вартості, з іншого – її невідповідність попиту;
- тиск монополізму на формування цін;
- не завжди вдале використання механізмів державного (муніципального)

регулювання цін.

Через зростання трансакційних витрат ціни реалізації в рази перевищують ціни виробників. Як результат, інститут ціноутворення не забезпечує функціонального навантаження щодо регулювання перетоку капіталів і встановлення рівноваги на ринку. Капітал курсує між галузями, що дають значний або швидкий прибуток (торгівля, сфера послуг, фінансові операції, операції з нерухомістю). При цьому реальний сектор не отримує належного обсягу ресурсів. З інституційної точки зору це вимагає удосконалення законодавства та регуляторної діяльності в напрямку боротьби з монополізмом і підтримки конкурентного середовища на монопольних ринках.

Вирішенню проблем структурної трансформації економіки в контексті забезпечення збалансованості економіки регіонів сприятиме розвиток інституту власності, інституалізація нових організаційно-правових форм господарювання, законодавча зміна їх статусу, які слід розглядати як перманентний процес. На сьогодні недостатньо ефективно використовується інститут комунальної власності, недостатньо захищеними є права приватних власників. Законодавча база як один із основних елементів інституційної архітектури структурного реформування вимагає окремого розгляду, що може стати предметом подальших досліджень.

Питання, пов'язані з розвитком інституту державно-приватного партнерства, підняті нами в публікації [18].

Інституційна структура регулювання структурних перетворень, яка сьогодні представлена на наднаціональному, національному, регіональному і муніципальному рівнях, має розвиватися в трьох площинах: 1) врахування процесів інституалізації світової економіки, а відповідно, узгодження рішень у сфері національного регулювання з регуляторними актами наднаціональних інституцій – міжнародних організацій; 2) формування інститутів демократичного регулювання (симбіозу державного, інституційного з боку інститутів ринкової інфраструктури, громадського регулювання); 3) переміщення частини регуляторних функцій з центру на регіональний рівень.

Підсумовуючи, зазначимо: розвинута інституційна структура зменшує невизначеність структурної трансформації. Водночас велике значення має якість інституцій. З метою з'ясування якості інституцій Д. Кауфманн та інші використовують такі показники: ефективність державного управління (якість дій уряду), рівність перед законом, контроль корупції [19].

Для оцінки цих індикаторів необхідний моніторинг результативності інституційних рішень, передусім результатів реалізації програм структурної перебудови, макроструктурних та регіональних стратегій, цільових державних програм, регуляторних актів тощо, зокрема через розрахунки індексів структурних зрушень.

Література

1. Норд Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норд. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
2. История экономических учений / под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М., 2000. – 761 с.
3. Олейник А. Н. Институциональная экономика / А. Н. Олейник. – М., 2000. – С. 4–5.
4. Ходжсон Дж. Жизнеспособность институциональной экономики / Дж. Ходжсон // Эволюционная экономика на пороге XXI века. – М., 1997. – С. 29–74.
5. Кучуков Р. А. Теория и практика государственного регулирования экономических и социальных процессов : уч. пособ. / Р. А. Кучуков. – М. : Гардарики, 2004. – 288 с.
6. [<http://www.ukrstat.gov.ua>].
7. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монограф. / [О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін.]; ІЕПНАН України, ТНЕУ МОНС України. – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
8. Schmoller C. von. Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre / C. von. Schmoller. – Miinich, Zeipzig, 1990. – P. 61.

9. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* / E. Ostrom. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – P. 51.
10. Тамбовцев В. Л. Інституційний ринок як механізм інституційних змін / В. Л. Тамбовцев // *Суспільні науки і сучасність*. – 2010. – № 5. – С. 25–38.
11. Аузан А. А. *Административные барьеры в экономике: институционный анализ* / А. А. Аузан, П. В. Крючкова. – М. : ННП "Общественный договор", 2002.
12. Эргерссон "Экономическое поведение и институты". – М. : Дело, 2001.
13. Заблоцька Р. О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами : монограф. / Р. О. Заблоцька. – К. : Вид.-поліграф. центр "Київський університет", 2008. – 368 с.
14. Menger C. *Problems of Economics and Soziology* / C. Menger. – Urbana : University of Illinois Press, 1963. – P. 154.
15. Hayek F. A. *Law, Legislation and Liberty* / F. A. Hayek. – Chicago : University of Chicago Press, 1973. – Vol. 1. – P. 5.
16. *Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015 : нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]*. – К. : НВУ НБУВ, 2010. – 232 с.
17. *Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монограф.* / [Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал, В. Л. Осоцький та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 658 с.
18. Мельник А. *Державно-приватне партнерство в системі інституційного забезпечення економічних процесів* / А. Мельник, С. Підгаєць // *Вісник ТНЕУ*. – 2011. – № 1. – 2011. – С. 7–29.
19. Kaufmann D. *Governance Matters IV: Governance Indicator for 1996–2004* / D. Kaufmann, A. Kraay, M. Mastruzzi // *World Bank Policy Research Working Paper*. – 2005. – № 3630.

Редакція отримала матеріал 23 березня 2012 р.